

”Klokt tal af kloka kvinnor” – en kort presentation av Kvinnokonferensen i Stockholm 1897

Vid Kvinnokonferensen 1897 formerade sig för första gången kvinnor för offentligheten i stor skala. Konferensen bevakades intensivt av pressen vilket gav ett utmärkt tillfälle att framföra budskap.

LOVISA AF PETERSENS

Mellan flaggstänger och blomsterdekorationer vandrade den lilla skara deltagare i kvinnokonferensen till sin samlingssal, icke för att höra högstämnda festorationer, utan för att lyssna till klokt tal af kloka kvinnor om hvad genom kvinnoarbetet uträttats och verkats och om de förhoppningar och fordringar man ställer därpå för framtiden. (*Dagny* 1897: 255).

Beskrivningen i citatet ovan syftar på den kvinnokonferens som ägde rum i Stockholm 1897 anordnad av Svenska kvinnors nationalförbund (SKN), ett förbund som organiserade stora delar av den borgerliga kvinnorörelsen. Det var första gången som svenska kvinnor arrangerade ett offentligt möte i större skala. En deltagare som såg att en ny tid randades

för kvinnofrågan menade att kvinnor nu borde få ta plats i det offentliga rummet eftersom de lärt sig konsten att tala offentligt: ”Men nu, då hon har så mycket större frihet att handla, så mycket bättre lärt sig att tänka, ha hon äfven fått ordet bättre i sin makt och vet äfven att göra ett godt bruk af denna makt” (*Dagny* 1897: 258).

Syftet med denna artikel är att med Kvinnokonferensen 1897 ge ett exempel på kvinnor som formerade sig för offentlighet runt förra sekelskiftet. Källmaterialet består av ett urval av den ledande dagspressens bevakning av konferensen, men även tidskriften *Dagny* och veckotidningen *Idun*.¹

Mellan den 15 maj och den 1 oktober

1897 pågick den Allmänna Konst- och Industriutställningen i Stockholm. Arrangörernas mål var att presentera en så heltäckande tidsspegel som möjligt, och det var framför allt den tekniska och industriella utvecklingen som kom att manifesteras (Ekström 1994). Utställningen var en stor händelse i Stockholm, den drog mängder av besökare och i dagspressen fanns dagliga utställningsrapporter. I anslutning till utställningen förekom åtskilliga andra evenemang, det hölls till exempel ett 40-tal offentliga möten.² Detta måste ha varit ett ypperligt tillfälle att synas och synliggöra sig som grupp, något som konferenskvinnorna utnyttjade.

På förmiddagen den 21 september samlades 276 konferensdeltagare i Frimurarelogens samlingsal på Blasieholmen. Den övervägande delen av deltagarna var svenska kvinnor, omkring 40 från Norden och två internationella gäster. Ett tiotal män var också närvarande (*SvD* 22/9 1897, *Dagny* 1897: 256). Lokalens utsmyckning beskrevs som enkel och flärdfri och i fonden hängde ett stort porträtt av Oscar II i helfigur – vilket dock kan bero på att frimurarlogen ville markera det pågående kungliga jubileet i samband med kungens 25-åriga regenttid snarare än att kvinnokonferensen valt just den dekorationen. Tidskriften *Dagnys* redaktör och skribent, Lotten Dahlgren, menade att det enda yttre tecknet på att det var kvinnor som arrangerade konferensen var att det fanns vackra blomsterarrangemang på både talarstol och referentbord. Alla deltagare försågs med ett medlemsmärke i form av en ljusgrön moarérosett, samt program och visades därefter till sina platser (*Dagny* 1897: 256, *Idun* 1897: 303).

Konferensen inleddes med den specialskrivna kantaten "Framåt" författad av Henrika Widmark och tonsatt av Helene Munk-tell. Kantaten framfördes av Fruntimmers-

kören och sopranen Louise Pyk, med ackompanjemang på piano och orgel. Sista versen i kantaten, genomsyras av en strävan till sammanhållning kvinnor emellan men även av en önskan om sammanhållning mellan kvinnor och män:

Framåt! Uppåt! Orden ljuda,
Som vår lösen blifva må.
Allvar, enighet de bjuda,
Om vårt mål vi skola nå
Fast vi skilda vägar vandra,
Sökande i verlden vid,
Finna vi till slut varandra,
Uti kärlek, ljus och frid!
(*AB* 21/9 1897)³

Många av föredragshållarna kom att hänvisa till kantatens innehåll under konferensen. Agda Montelius sa till exempel i sitt föredrag att kantatens andemening "Framåt, uppåt" kunde ses som motto för Föreningen för välgörenhetens ordnande (*SvD* 22/9 1897). Efter kantaten höll Ellen Ankarsvärd, ordförande i konferensens organisationskommitté, välkomsttal där hon förklarade varför det anordnades en kvinnokonferens:

Det är högtid i vår stad [...] och det är nu äfven högtid i vår lilla krets, emedan vi fått till stånd ett möte af svenska kvinnornas nationalförbunds konferens. Vi vilja här hufvudsakligen tala om kvinnosaken, som borde ligga alla varmt om hjärtat. Kvinnosaken skall upphöra, men först när kvinnan fått jämbördes rätt med mannen. [...] Vi vilja arbeta i tre riktningar, icke blott framåt och uppåt utan äfven inåt (*SvD* 22/9 1897).

Kvinnofrågan var ännu olöst, bland annat eftersom den fördröjts av den reaktionära vind som blåste i det sociala och politiska livet, förklarade Ankarsvärd. Hon menade att kvinnan liksom mannen borde ha full frihet att försöka sig på vilket arbetsområde som

helst (AB 21/9 1897). Kvinnor ville på samma sätt som män uppfylla sina plikter i samhället, förklarade hon, och så länge kvinnor saknade denna frihet måste det finnas en kvinnofråga (ST 22/9 1897). Efter välkomsttalet valdes hon till ordförande för konferensen och tre vice ordföranden valdes: Agda Montelius, Hulda Lundin och Ellen Fries, även om den senare inte kunde närvara av hälsoskäl. Tre sekreterare utsågs också: Anna Ulrich, Sigrid Ulrich och Hanna Andersson.

Vilka ämnen diskuterades då på konferensen? Under de tre konferensdagarna hölls sammanlagt 16 föredrag, medlemsföreningar i SKN svarade för sju av dem och fem hölls av företrädare för kvinnoorganisationer i Danmark, Norge och Finland.⁴ De teman som togs upp var exempelvis kvinnors samhällsliga plikter, den sanna kvinnligheten, kvinnors klädsel, äktenskapsfrågan, kvinnors likställighet med mannen och kvinnors vårdande plikter. Bland föredragen fanns en innehållsrik bredd vilket betyder att föredragen skilde sig åt på flera punkter när det gällde hur och vad kvinnor skulle vara och göra i det offentliga.

Föredragen kan delas in i två kategorier, den ena maternalistisk, eller med en svensk term, samhällsmoderlig.⁵ Det var föredrag av Agda Montelius, Lucina Hagman, Elna Tenow, Elisabet Selmer, Charlotte Norrie, Tora Granström, Margareta Vullum, Ebba Herrman och Ellen Key. De talade om arbetsområden där kvinnor enligt traditionen kunde vara verksamma, om arbetsfält som ansågs kvinnliga eller där de kvinnliga egenskaperna ansågs vara en fördel för att utöva yrket.

Den andra kategorin föredrag utgörs av de som hölls av Gertrud Adalborg, Ellen Ankarsvärd, Anna Sandström, Gina Krog och i viss mån hör även Emil Svenséns föredrag hit. Dessa föredrag behandlade

kvinnosaksfrågan på ett strukturellt sätt. De handlade om att förändra kvinnors sociala och politiska situation i grunden och tog upp frågor som kvinnors likställighet med männen och allmän rösträtt. Svenséns föredrag redogjorde endast för kvinnors rättsliga ställning och kom inte med några förslag på förändringar. Den norska kvinnosakskvinnan Gina Krog möttes av jubel och applåder under sitt föredrag. Hon framhöll de krav kvinnorörelsen måste ställa för att kvinnor skulle få ett fullgott medborgarskap, nämligen utökade rättigheter till utbildning och kommunal rösträtt.⁶

I konferensprogrammet var också tillfällen för diskussion inlagda och deras placering säger en del om vilka ämnen som arrangörerna ansåg vara viktiga eller kontroversiella. Diskussionstillfällen fanns inlagda efter föredrag som behandlade sedlighet och kvinnors rättsliga ställning. Efter Emil Svenséns föredrag yttrade sig till exempel Ida Molander från Finland om kvinnors politiska och sociala ställning. Kata Dahlström talade för kvinnors jämlikhet med männen i äktenskapet och framhöll att männens målsmanlighet över kvinnor måste upphöra (ST 24/9 1897). Diskussionen efter Elisabeth Selmers föredrag om nykterhet och sedlighet mötte en del kritik, främst i *Dagens Nyheter*, som menade att den diskussionen var till nackdel för mötet:

Medan man med stort intresse samt aktning och erkännande för såväl innehåll som form lyssnat till de hållna föredragen och meddelandena om hvad kvinnorörelsen utträttat på skilda områden, så fann man sig nu förflyttad till ett möte i federationens stil, och med allt erkännande för välmående ord och syften, kan man icke förneka att federationsdiskussioner äro något särskildt för sig, i fråga om hvars praktiska nytta eller teoretiska intresse man förblir mycket reserverad (DN 23/9 1897).

Den kritiken visar hur svår balansgången var mellan konflikt och konsensus inom kvinnorörelsen. Sedlighetsdebatten var ett brännande ämne som ofta lockade åhörare och man kan anta att konferensens organisationskommitté valt att bjuda in Selmer som talare, trots att det förelåg risk för konflikt, för att locka åhörare som annars inte direkt engagerade sig i kvinnofrågan.

I kvinnorörelsen var det annars vanligt både internationellt och nationellt att kvinnor från olika läger jämkade ihop sig och sina skilda åsikter för att samarbeta. Ulla Wikander framhåller att det förekom ett ständigt kompromissande i den internationella kvinnorörelsen för att den skulle bli starkare (Wikander 1994). Man skulle kunna säga att kvinnorörelsen som en medveten strategi använde enhetsfronten för att nå offentlighet; detta låg även i linje med samtidens politiska ideal som var konsensus. Genom att samarbeta kunde kvinnorörelsen växa i medlemsantal, och en stor rörelse hade rimligtvis större möjlighet att göra sig hörd. Josefin Rönnbäck visar även att det för den svenska kvinnliga rösträttsrörelsen innebar en styrka att utåt kunna visa upp en stor och enad rörelse samtidigt som det gav trygghet till organisationen och kvinnor inom rörelsen (Rönnbäck 2001: 37ff). Detta visar också Kjell Östberg i en studie av fredskvinnor och försvarskvinnor, där kvinnor med diametralt skilda ideologiska uppfattningar ändå lyckades samarbeta i Kvinnornas uppbåd under första världskriget (Östberg 1999: 35ff). I tidskriften *Dagny* understryks idén om samhörighet och sammanhållning för att föra kvinnorörelsen vidare och ge kvinnofrågan en lösning:

Vi lefva i sammanslutningens, associationens tidevarf. Sammanhållning och samarbete af olika verkande, men för ett gemensamt mål

sträfvande krafter har ju, sådant samfundslifvet i våra dagar gestaltar sig, blifvit den grundval, hvarpå all utveckling och framåtskridande är bygd. Och som associationsidéns omedelbaraste uttryck äro de möten, kongresser och sammankomster att betrakta, för hvilka vår tid visar en så påfallande förkärlek, och hvartill den nu snart tilländalupna minnesvärda utställningssommaren 1897 varit så särskildt ägnad.

Det är också en djup känsla av samhörighetsidéns betydelse äfven för oss kvinnor, som varit närmaste driffjädern till den konferens hvartill Svenska kvinnors nationalförbund i dessa dagar inbjudit inom olika verksamhetsfält arbetande systerföreningar inom vårt eget land såväl som framstående kvinnor från grannländerna. (*Dagny* 1897: 207).

Bredden av föredragsämnen visar skilda områden där kvinnor hade nått en position, men inte bara talens innehåll var viktigt. Att lära sig konsten att tala offentligt hade en stor betydelse för kvinnor vid sekelskiftet 1900. Hanna Andersson framhöll i sitt föredrag om Kvinnoklubbens idé vikten av klubbens sammankomster. Det var viktigt att det hölls föredrag som hade samband med kvinnorörelsen, men lika viktigt var att kvinnor tränades i att uppträda offentligt och vande sig vid att klart lägga fram sina tankar (*DN* 23/9 1897). På samma sätt var konferenser ett viktigt medel för att offentliggöra olika budskap. Det var av stor betydelse för kvinnorna i offentligheten att de nu verkligen stod i en talarstol, och att de på ett professionellt sätt framförde sina budskap. I *Dagny* beskrivs ingående hur de olika talarna framförde sina föredrag. Här fanns ett brett spektrum av olika slags talare: Den grundlige, Den övade och Den vana offentliga talaren med skicklighet i själva talar-konsten. (*Dagny* 1897: 259).

Utöver att konferensen innebar en möjlighet att föra fram kvinnornas budskap och

visa upp en enad kvinnorörelse fanns också ett uppdämt behov av att utbyta erfarenheter och bilda nätverk mellan kvinnor. I både *Dagny* och *Idun* framhölls att det var mycket betydelsefullt att det skulle finnas utrymme för evenemang utöver föredragen, så att deltagarna kunde umgås informellt med varandra. Denna nätverksskapande funktion hade en stor betydelse och var vid sidan av det offentliga framträdandena en av konferensens mest betydande funktioner.

Konferensen hölls i Stockholm med dess naturliga anknytning till makten och den sammanföll både med den Allmänna Konst- och Industriutställningen samt med Oscar II jubileum, och kunde på så sätt dra nytta av den uppmärksamhet som dessa evenemang fick och knyta an till den bild av modernitet och tradition som dessa gav. Detta var ett djärvt spel som lyckades då konferensen fick ett stort utrymme i dagspressen.

Slutligen kan man fråga sig vad kvinnor förväntat sig av konferensen och vilken betydelse den fick? I *Dagny* står att läsa att förväntningarna var ganska höga på konferensen som var den första i sitt slag i Sverige. Tidskriften uttrycker tacksamhet över att "så väl främlingar som våra egna hafva enats i att gifva sitt erkännande åt ett företag som så väl vetat att motsvara sin bestämmelse, den nämligen att sammanföra och förena inom olika verksamhetsområden arbetande nordiska kvinnor." (*Dagny* 1897: 255f).

NOTER

1. Artikeln är en delstudie i mitt pågående avhandlingsarbete om kvinnokonferenser. Avhandlingen ingår i det av Riksbankens jubileumsfond finansierade projektet "Formering för offentlighet. En kollektivbiografi över Stockholmskvinnor 1880-1920" som leds av Donald Broady, se Broady m.fl. (1998).

2. T.ex. möten för konstnärer, teknologer, lärare, lantbrukare, naturforskare, farmaceuter och läkare (*Svea* 1897: 148). Möten av detta slag var vanliga vid sekelskiftet 1900, inte bara i Stockholm utan även runt om i Europa och i Nordamerika. De organiserades av olika nationella eller internationella föreningar och nätverk för att skapa en mötesplats och för att lyfta fram den egna verksamhetens syfte (se t.ex. Eriksson 1991, Ryan 1999 och Wikander 1994).
3. Både Bertil Björkenlid och Josefin Rönnbäck har i sina arbeten om rösträttskvinnorna i LKPR redogjort för sånger som författats speciellt till rösträttsrörelsen och vars innehåll manar till sammanhållning och samförstånd mellan könen (Björkenlid 1982: 180 f, Rönnbäck 2000: 30).
4. Majoriteten av föredragen återgavs i tryckt form efter konferensen, exempelvis i *Dagny, Tidskrift för gymnastik och Djurvännernas tidning*.
5. Även de internationella kvinnokongresserna hade skilda karaktärer, vissa handlade om ökade politiska rättigheter och möjligheter för kvinnan, medan andra lyfte fram vad kvinnor hade gjort och kunde göra utan att den politiska dimensionen var närvarande (Wikander 1994: 135).
6. Se *DN* 22/9 1897, *ST* 22/9 1897, *Idun* 1897: 312f och *Dagny* 1897: 261.

DAGSTIDNINGAR OCH TIDSKRIFTER

Aftonbladet (AB) 1897

Dagens Nyheter (DN) 1897

Dagny 1897

Idun 1897

Stockholmstidningen (ST) 1897

Svenska Dagbladet (SvD) 1897

LITTERATUR

BJÖRKENLID, BERTIL (1982) *Kvinnokrav i manssambälle. Rösträttskvinnorna och deras metoder som opinionsbildare och påtryckargrupp i Sverige 1902-21*, Skrifter utgivna av Avdelningen för

litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, nr 17.

BROADY, DONALD, ENGLUND, BOEL, HEYMAN, INGRID LINNÉ, AGNETA, SKOG-ÖSTLIN, KERSTIN, TROTZIG, EVA & ULLMAN, ANNICA (1998) *Formering för offentlighet. En kollektivbiografi över Stockholmskvinnor 1880–1920*. SEC report 22, ILU, Uppsala universitet, <<http://www.skeptron.ilu.uu.se/broady/sec/sec-22.pdf>>

EKSTRÖM, ANDERS (1994) *Den utställda världen. Stockholmsutställningen 1897 och 1800-talets världsutställningar*, Nordiska museets förlag.

ERIKSSON, NILS (1991) "I andans kraft, på sanningsstråt...": de skandinaviska naturforskarmötena 1839-1936, Acta Universitatis Gothoburgensis.

RYAN, MARY P. (1999) "Civil society as Democratic Practice. American Cities during the Nineteenth Century", *Journal of Interdisciplinary History*, XXIX:4.

Svea. Folkkalender för 1898 (1897), Bonnier.

RÖNNBÄCK, JOSEFIN (2000) "Rösträttsrörelsens kvinnor – i konflikt och samförstånd", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 4.

WIKANDER, ULLA (1994) "En utopisk jämlikhet. Internationella kvinnokongresser 1878–1914", Ulla Wikander (red.) *Det evigt kvinnliga. En historia om förändring*, Tiden.

ÖSTBERG, KJELL (1999) "Krig och fred i svensk kvinnorörelse", Christina Florin, Lena Sommestad, Ulla Wikander (red.) *Kvinnor mot kvinnor. Om systerskapets svårigheter*, Norstedt.

SUMMARY

In September 1897, simultaneously with the Art and Industry Exhibition, the first women's conference ever held in Sweden took place in Stockholm. It was arranged by the National Council of Women of Sweden.

Holding a public conference such as this was an important way for women to gain access into the public sphere; a sphere traditionally dominated by men. Conferences were also important means of making manifestos public. Information was spread to the press in advance, and during the conference there was daily coverage in the press. The conference assembled 276 delegates, mostly Swedish women, but also delegates from the other Nordic countries.

The main theme of the conference was the women's work. The sixteen speeches that were given is dividable into two categories. One category, can be said to include speeches focused on traditional forms of female labour, on work which was looked upon as feminine or work where feminine hereditary characteristics were seen as advantageous. The other category dealt with women's tasks in a more structural way. Speeches were made urging changes in the social and political situation of women. However, the conference was not only important as place to present present different manifestos in public. It also of great significance that women took to the platform and delivered their messages in a professional way. By doing this women gained access to the public sphere. Finally, the conference was highly important both in creating a network between women and in emphasizing the unity of the delegates.

LOVISA AF PETERSENS

Historiska institutionen
Stockholms universitet
106 91 Stockholm
lovisa.petersens@historia.su.se